

I, efectivament, els anteriors estudis inclosos en el llibre condueixen a aquesta conclusió atès que, per descriure els trets característics de la parla de Barrancos, cal tenir en compte, com s'ha exposat, tant factors de caràcter lingüístic com factors de caràcter extralingüístic. Només la interrelació entre els dos tipus de factors pot explicar l'aparició d'una determinada modalitat de comunicació i establir els àmbits del seu ús.

L'últim dels estudis del volum (*Literatura oral y tradicional. Testimonios de música popular*) és extraordinàriament interessant des del punt de vista etnogràfic perquè recull fenòmens de literatura oral i tradicional i testimonis de música popular. Durant els anys que l'autora ha dedicat a l'estudi de la parla de Barrancos, a més de recollir i analitzar un ampli corpus de parla, ha constituït també un gran corpus de caràcter etnogràfic que complementa el material estrictament lingüístic.

Aquest treball presenta mostres de refranys i parèmies populars a Barrancos en els quals es pot apreciar que contenen elements de totes les varietats parlades a la zona. Aquestes mostres pròpies de varietats lingüístiques en contacte també es poden apreciar en els exemples de literatura popular que s'ofereixen en aquest capítol. L'autora comenta detalladament, i de manera molt aclaridora per al lector, els elements portuguesos que s'hi poden veure, els elements espanyols, etc. Són especialment curioses les mostres de les *canciones de quintos*. En alguns casos la lletra de les cançons s'acompanya de la partitura musical.

Des del punt de vista dels usos i costums de la zona de Barrancos, Mª Victoria Navas descriu les festes patronals de l'estiu, els instruments musicals utilitzats en aquestes manifestacions i com es desenvolupen les festes més importants que se celebren, com a molts altres llocs, durant el mes d'agost. Com a mostra d'aquestes descripcions val la pena destacar un passatge referit a les

fiestas patronales del verano [...] actuación de un tamborilero, con la flauta o pífano de tres agujeros, el tambor o tamboril [...] el día 14 de agosto por la tarde, acompañando a los "festeros" para anunciar con su "tiroliro" el peditorio que se realizará al día siguiente. El día 15, a las 8 h de la mañana, el artista junto con la misma comitiva y el estandarte de la Patrona, recorren el pueblo pidiendo la contribución para la fiesta que comenzará el día 28 de ese mismo mes (p. 255).

I aquestes descripcions s'acompanyen de les partitures musicals i de fotografies dels instruments.

De tot el que s'ha dit es desprèn que el llibre té un gran interès com a estudi etnolingüístic perquè proporciona una visió global, lingüística i etnogràfica, d'una parla fronterera que no es pot entendre sense tenir la perspectiva que relaciona les descripcions lingüístiques amb els factors culturals que han contribuït a la creació de la varietat. Els llargs anys d'estudi i de recollida de dades han permès que Mª Victoria Navas ofereixi a tots els interessats en la variació lingüística una visió científica global d'una parla de gran interès per a tots els qui estudien els fenòmens que es produeixen quan dues o més llengües entren en contacte.

Dolors POCH OLIVÉ
Universitat Autònoma de Barcelona

OBIOLS, Armand (2010): *Cartes a Mercè Rodoreda*. Edició d'Anna Maria SALUDES. Sabadell: Fundació La Mirada, 408 p.

Gràcies a la tenacitat de la Fundació La Mirada de Sabadell, ens arriba un pessic més de l'obra que Armand Obiols (1904-1971), pseudònim de Joan Prat i Esteve, deixà enterrada per a la posterioritat: *Cartes a Mercè Rodoreda* és l'aplec de tota la correspondència que Obiols adreçà a l'escriptora i que aquesta decidí conservar. Se n'ha ocupat un cop més, amb la col·laboració de Jordi Puig Panella en les notes, Anna Maria Saludes, filla de Susina Amat, una de les grans amigues de Rodoreda. És la tercera

obra del sabadellenc que Saludes recupera, totes elles epístoles: primer fou la carta llarga *Bordeus 45* (2004) i, més tard, un recull de cartes a la seva primera dona, Montserrat Trabal, que es pot considerar un curs de literatura per correspondència: *Lectures del romanticisme* (2006). L'editora no dubta que l'autor «mereix un lloc de mèrit dins el gènere» (p. 10) després d'haver tingut accés a altres cartells de l'autor, molts dels quals resten inèdits i que reclama que es publiquin. No podem obviar que Obiols es cartejà amb les més grans personalitats catalanes de l'exili català a Europa: Carner, Riba, Tassis, Puig i Ferrer, Ferran Soldevila, Xammar...

Crític literari de primer ordre, mordaç com pocs, en publicacions com *La Nau*, el *Diari de Sabadell* o *La Publicitat* durant els anys 20 i 30, i poeta de volada simbolista, Obiols deixà tota l'obra inèdita, potser per un hipercriticisme que li afuava el sentit del ridícul i, alhora, el convertia en un lector terriblement lúcid. Però se'l coneix, sobretot, per una qüestió, diguem-ne, extraliterària: per haver estat la parella —i mentor— de Mercè Rodoreda, en una relació que comença a l'exili francès en el castell de Roissy-en-Brie. Com a conseqüència, Obiols abandonà la seva dona, Montserrat, germana d'un altre intèrpret, com ell, de la dita «Colla de Sabadell»: Francesc Trabal.

Cartes a Mercè Rodoreda consta, a més d'un pròleg de Saludes de més de 30 pàgines, de 319 documents entre postals, cartes, targetes i algun telegrama. L'editora ha decidit no incloure-hi cap carta de Rodoreda a Obiols. Segons ens conta ella mateixa (p. 23), no es conserva cap de les respostes de Rodoreda a les cartes d'Obiols ara publicades. Sí que resten, en canvi, altres 39 cartes i 9 targetes i postals de l'escriptora al seu amant. La publicació d'aquest material, ni que fos a mode d'annex, hauria aportat un afegit documental inqüestionable. Saludes mateix reconeix que tenen qualitat estètica (p. 23) i documental (p. 37). Per tot plegat, no veiem la raó per la qual no s'han publicat, tret que se'n prepari un volum específic.

L'epistolari és perfectament divisible en dues parts. La primera, l'etapa francesa, la formen 83 documents entre l'1 de juny del 1941, des de Saillat —al Llemosí—, i el 22 d'agost del 1943, essent Obiols llavors a Bordeus; amb un forat de setze mesos entre l'octubre del 41 i el febrer del 43: hi havia un silenci postal entre la zona ocupada pels nazis, on era Obiols, i la banda de Vichy, on vivia Rodoreda —en concret, a Llemotges. Saludes creu que la separació física i la limitació en la comunicació postal fou una prova molt dura per a la parella, de la qual degué sortir reforçada (p. 24). La segona part de l'epistolari és la de l'etapa centreeuropea, que va del gener del 1960 al febrer de 1971. Gairebé totes les cartes són datades a Viena, on Obiols treballava com a traductor per a un organisme de les Nacions Unides, l'Organització Internacional de l'Energia Atòmica. Són 236 documents, la part més important del corpus. Rodoreda vivia llavors a Ginebra, on començava a escriure les obres més importants de la seva carrera. L'esvoranc entre el 1943 i el 1960 es deu a la reunió de la parella.

L'editora considera que les cartes d'Obiols s'inspiren en «l'afecte i el lligam profund amb l'escriptora» (p. 11), tot i que aquest vincle es manifesta amb tons diferents al llarg del recull. Les cartes de l'etapa francesa són, en suma, una mostra d'amor directe vers l'estimada, sense res que ho canalitzi, mentre que en la segona etapa, l'afecte es canalitza a través de l'obra de Rodoreda, que Obiols s'estima com si fos seva: «De les teves coses, n'estic tan content com si fossin meves.» (p. 308).

No és d'estranyar que en els primers moments de separació l'enamorat vulgui parlar bàsicament *d'ella* i no pas de *les coses d'ella*. S'hi adreça amb un genèric però sentimental «Estimada» i se'n sol acomiadar amb un «T'estimo molt». En la segona etapa, Obiols es mostra menys efusiu: clou les cartes amb «Una forta abraçada» i substitueix «Estimada» per «Ninons», un apel·latiu, potser, més intens que l'altre.

Les cartes dels anys quaranta són les que tenen més flama: ens mostren una persona consumida d'amor que a penes es pot retrobar amb l'amant pel fet d'ésser retingut en diversos camps de presoners espanyols, on Obiols passà de picapedrer a encarregat gràcies al seu domini de l'idioma. Aquesta part té moments de gran volada, com quan, després de citar un vers del seu admirat Racine, Obiols, per convèncer-la que l'estima —la distància els comença a passar factura— clou una carta així: «Potser no t'ho voldràs creure, però t'ho dic com t'ho diria cinc minuts abans de morir. M'ho sento a la gorja, al pit...» (p. 54). O quan resumeix el seu estat de melancolia: «Potser t'he somniat la nit darrera, però ja m'he llevat ple de tu...» (p. 86). Sovint recorda el paradís de Roissy, com una felicitat perduda.

Segons ell, suporta les penalitats del camp de treball gràcies a les cartes que s'envien —un tòpic dels epistolaris amorosos—, però en Obiols les lletres esdevenen molt més que un mitjà de comunicació: són el lloc on troba l'amor. Creiem que així cal entendre-li l'obsessió d'escriure-li'n fins a la fi, havent-hi l'opció de parlar per telèfon, cosa que evitava si podia. El seu amor s'havia consolidat gràcies a les cartes i ell no hi podia renunciar. En canvi, Rodoreda no podia o no volia escriure tan sovint com ell. Ja en la primera etapa del cartei, Obiols comença a queixar-se que no rep cartes. Aquesta queixa creix i esdevé insistent en la segona etapa. Finalment, ell es resigna a saber-ne poc. Una de les virtuts que Saludes hagi exclòs les cartes de Rodoreda és que el lector, com si es tractés d'una novel·la amb un protagonista absent, s'imagina els trets de l'escriptora a partir de la visió d'Obiols. I, és clar, en alguns moments es fa visible una Rodoreda poc atenta al patiment del seu company. I és llavors quan la soledat d'Obiols se'ns fa un xic colpidora.

Les referències literàries dominen la segona part, gairebé absents en la primera. Les cartes ofereixen una galeria de comentaris sobre les obres dels seus contemporanis castellans i catalans. Veiem un Obiols molt més atret per la narrativa castellana que no pas per la catalana, que considera en mans d'«aprenents» (p. 324) que no saben escriure obres que es puguin dir literàries. De Villalonga, per exemple, que seria el novel·lista més important de l'època juntament amb Rodoreda, diu que és un «aficionat» (p. 334) ran de la lectura de *Bearn*. És de notar que només comenta llibres en català apareguts a l'interior, no els de l'exili americà. D'allà va retornar Joan Sales, amb qui Obiols havia mantingut una polèmica al voltant dels *Quaderns de l'Exili*. Tanmateix, malgrat les diferències, Obiols acabaria confiant gairebé a cegues en la seva tasca d'editor de les obres de Rodoreda per a «El Club dels NoveHistes». Obiols és especialment corrosiu amb Benguerel, a qui considera el pitjor de tots els autors de l'època, o amb Espinàs, de qui salva uns pocs contes. Dels catalans, valora positivament, però amb fortes crítiques, Folch i Camarasa, Calders i Pedroló; i amb més entusiasme, Joan Fuster, Sales i, evidentment, Rodoreda. En la zona grisa —ni els salva ni els condemna— queden Espriu, Capmany, Sarsanedas o Perucho. Assegura també que *La plaça del Diamant* i *Incerta glòria* són les millors novel·les en català des de *Solitud* (p. 362).

Malgrat la duresa de considerar, en un primer moment, que la literatura catalana és en mans de «gent mandrosa» i d'«escassa ambició» (p. 334), reconeix el juliol del 1962 que la producció a Catalunya ha augmentat en quantitat i qualitat, que s'escriu «potser amb més responsabilitat que abans», però, igualment, considera que cap dels escriptors «passa d'uns certs límits» (p. 347), a diferència de Rodoreda.

Segons Saludes, els judicis d'Obiols són «contundents [...] però sempre matisats per la contenció d'una ment especulativa i prou lúcida, gens inclinada a consideracions d'excés epidèrmic.» (p. 22). Tot i això, sembla evident que la complicitat amb Rodoreda facilita, creiem, aquest «excés epidèrmic», del qual ja hem vist algunes mostres. A més, no podem menystenir el desencís d'Obiols vers el món cultural de l'interior, reticent a reconèixer la qualitat de les novel·les de Rodoreda, que no guanyarà el premi Sant Jordi ni amb *La plaça del Diamant* ni amb *La mort i la primavera*. Obiols escriu, a propòsit d'un comentari sobre Esclasans: «Estic convençut que en català només es pot escriure seriosament des de l'exili.» (p. 340).

Però potser són més interessants les cartes dedicades a l'obra de Rodoreda. Obiols, lector de confiança i primer editor dels textos de l'escriptora, tracta d'inculcar-li l'obsessió per la perfecció, en lloc de cercar l'èxit a curt termini. Corrector minuciós, és en els detalls on més se centra: el gust per l'escriptura fluent, lluny de l'enfarcit retòric. Li aconsella sovint, simplement, suprimir. La capacitat de síntesi és un dels criteris que guien la valoració que fa de molts autors, una qüestió molt visible també a les seves *Lectures...* L'anomenada crítica genètica, que estudia les obres en la seva gènesi, ja ha començat a treure partit d'aquestes cartes, un document indispensable per mesurar el grau d'incidència de les variants proposades per Obiols. Les cartes confirmen que la petja d'Obiols en l'obra rodolediana és fonda, sense treure mèrits a l'autora.

Obiols dedica elogis hiperbòlics a Rodoreda quan a aquesta li mancava el reconeixement de la seva obra novel·lística a Barcelona, un suport moral que pot haver estat imprescindible perquè Rodoreda seguís escrivint. Li diu, per exemple, que *La plaça del Diamant* es «llegirà encara d'ací 300 anys. Si encara queden catalans.», que «des del segle d'or català, «en prosa de creació no s'ha fet res d'aquesta ca-

tegoria.» (p. 330). És *La plaça...* la primera obra que Obiols li admira de debò. Una novel·la que l'impacta per «una mena de buit metafísic» (p. 330) que sembla coincidir, poc o molt, amb el seu escepticisme de trasplantat. Però aquesta novel·la queda superada per les que vénen, a tenor de les valoracions que en fa: segons Obiols, *La plaça...* és «una aquarel·la al costat d'una gran pintura a l'oli», referint-se a *La mort i la primavera* (p. 357). I en la darrera carta del recull diu que *Mirall trencat* esdevindrà «la més plena» de les novel·les escrites en català (p. 386).

No voldríem acabar sense un comentari sobre l'edició. Saludes ha decidit d'encapçalar el volum amb el pseudònim literari de l'escriptor, en lloc d'usar «Joan Prat». Però Obiols firmava les cartes a Rodoreda com a «Joan», «Jean Prat» o «J. Prat», a diferència del que feia en els epistolaris que mantenia amb altres personalitats. Hi ha algunes cartes que no tenen valor ni finalitat estètics més enllà de mantenir el contacte amb Rodoreda: no són interessants sinó per la curiositat biogràfica. La firma «Armand Obiols» suggereix una ambició literària, retòrica, que no tenen la majoria de les cartes. Així, potser, hauria estat preferible signar-les com a Joan Prat, tal com ell ho feia. A més, considerem que potser hi ha hagut una ultracorrecció dels castellanismes lèxics que usava Obiols, cosa que ens impedeix saber del cert com s'expressava. Pel que fa a les notes, responsabilitat de Puig Panella, Meritxell Talavera ja ha assenyalat algunes incorreccions evidents a «Armand Obiols, d'amant a aristarc» (*Revista de Catalunya*, 277, 2012: 118-132).

Malgrat algunes divergències respecte dels criteris d'edició, ens satisfà la publicació d'aquestes *Cartes...* perquè reivindica un dels autors més lúcids de la generació de la guerra. Animem La Mirada i Anna Maria Saludes a seguir publicant els inèdits de l'escriptor; en concret, el dietari d'exili, que ja fa temps que anuncien en curs de publicació. Obiols, amb set títols —un de poesia, un d'articles literaris, tres d'epístoles i dos de narrativa breu—, és l'autor més editat per La Mirada, seguit de Trabal, amb un títol menys. Però no n'hi ha prou. La talla intel·lectual d'Obiols reclama que se li dediqui un xic de l'atenció que es dona a Rodoreda, de qui s'han escrit fins a cinc biografies. D'ell, en canvi, tan sols tenim un petit perfil biogràfic que Joan Oliver elaborà per a la publicació pòstuma de *Poemes* (1973) i que La Mirada reedità en separata el 1999.

Ramon ARAN
Universitat Autònoma de Barcelona

ORIOI, Carme / NAVARRO, Pere / SALES, Mònica (2010): *Literatura oral de Faió, Favara, Maella i Nonasp*. Pròleg d'Artur QUINTANA. Calceit: Associació Cultural del Matarranya (Col·lecció Lo Trill, 13), 273 p. Conté CD-ROM.

Aquesta obra és un estudi i classificació de les manifestacions de literatura oral catalana aplegades els mesos de juliol i agost de 2007 als municipis de Faió, Favara, Maella i Nonasp, quatre poblacions de llengua catalana de la província de Saragossa que han estat adscrites, d'acord amb l'actual i prou recent divisió comarcal de l'administració aragonesa, a l'anomenada Comarca del Bajo Aragón-Caspe/Baix Aragó-Casp (el cinquè municipi de llengua catalana de la província de Saragossa, Mequinensa, ha estat adscrit a la comarca del Baix Cinca, amb capital a Fraga, ja a la província d'Osca). Una divisió administrativa que cal tenir en compte en aquest cas atès que el treball ressenyat ha estat possible perquè s'ha acollit al projecte «Inventario del Patrimonio Etnológico» promogut pel Govern de la Comarca del Baix Aragó-Casp a partir de finals de l'any 2006. Aquest projecte tingué una primera realització en l'edició el 2007 de l'obra *Cultura Popular en la Comarca del Bajo Aragón-Caspe/Baix Aragó-Casp*, treball coordinat per un grup d'investigadors vinculats a la Universitat de Saragossa encapçalat per Nereida Muñoz Torrijos. Tanmateix l'obra no va anar bé del tot atès que dedica molta més atenció al costumari, en castellà, que no pas a la literatura oral. Així doncs, hom veié la necessitat de completar el projecte amb la realització d'una nova campanya de recopilació de materials de la cultura popular, ara en català i centrada en l'estudi i classificació de la literatura oral dels quatre municipis de llengua catalana del Baix